

NÄKEMYKSIÄ

Äänestäjän synty

Risto Alapuro*

Eduskuntaudistuksen kitkaton toteutuminen

Kun eduskuntaudistusta juhlittiin muutama vuosi sitten, varmaan kaikkein eniten kiinnitettiin huomiota siihen demokratian toteuttajana, edustuksellisen demokratian täyttymyksenä. Tässä mielessä muutos olikin radikaalisuudessaan ennennäkemätön - vaikka eduskunnan valtaa rajoitti tietysti Venäjän autokratia.

Suomi oli ainoa eurooppalainen maa, jossa korporatiivinen säätyedustuslaitos säilyi 1900-luvulle asti, ja kun muutos sitten tapahtui 1906, siirryttiin yhdellä kertaa kaikkein demokraattisimpaan järjestelmään koko maanosassa. Yksikamarinen edustuslaitos oli tuolloin olemassa vain muutamassa Balkanin maassa, ja naiset olivat vailla äänioikeutta kaikkialla Euroopassa. Näissä suhteissa tapahtui valtava muutos.

Mutta paljon vähemmän on tuotu esiin tai pohdittu sitä, miten helposti tämä valtava uudistus pantiin käytäntöön - miten suuri oli valmius siihen, miten kitkattomasti se vietiin läpi, kun ottaa huomioon, että äänioikeutettujen lukumäärä kymmenkertaistui 126,000:sta 1.273,000:een. Äänioikeutetuista kävi punaisen viivan vetämässä 71 prosenttia, mikä oli huomattavan korkea lukema. Ja itse vaalit sujuivat rauhallisesti ja järjestyneesti. Kuvaavaa on myös se, että hylättyjen äänten osuus jäi alle yhden prosentin.

Äänestäjän idea

Vaalien menestyksellistä toimeenpanoa ei siis ole ihmetelty tai pohdittu, vaikka sen pitäisi olla kaikkea muuta kuin itsestään selvä asia. Ajatellaan vaikkapa Ranskaa, missä miehet saivat yleisen äänioikeuden Euroopan

---

*Risto Alapuro on sosiologian professori emeritus Helsingin yliopistossa. Email: alapuro@mappi.helsinki.fi

hulluna vuonna 1848. Kesti vuosikymmeniä ja taas vuosikymmeniä, ennen kuin edustukselliseen politiikkaan kuuluva äänestämisen idea vakiintui ranskalaisten keskuudessa. Pitkään äänestäminen, varsinkin maaseudulla, kuvasti perinteisen yhteisön valtasuhteita, eikä sillä ollut sellaista oman yksilöllisen valinnan luonnetta, joka sillä - kaikkine puutteineenkin - oli Suomessa.

Tarkemmin ajatellen äänestäjän idea on kaikkea muuta kuin triviaali. Äänestäjän käsite edellyttää sellaisen tasa-arvologiikan omaksumista, jonka periaatteena on "yksi yksilö, yksi mielipide, yksi ääni". Tällainen logiikka ei kuulunut perinteiseen sääty-yhteiskuntaan Ranskassa, mutta ei se kuulunut perinteiseen sääty-yhteiskuntaan myöskään Suomessa.

Modernin äänestäjän synty on tulosta eräänlaisesta abstrahoinnista. Jotta tulisi mahdolliseksi ajatella, että yksittäiset ihmiset voivat muodostaa ja saavat muodostaa autonomisesti, itsenäisesti oman mielipiteen, ihmisten täytyy vapautua hierarkkisista siteistä, jotka määrittelevät kullekin hänen paikkansa ja siihen kuuluvat oikeudet ja etenkin velvollisuudet. Äänestäjän syntyminen edellyttää tietynlaista homogenisoitumisprosessia, tasa-aineksistumista. Siinä on toisaalta abstrakteja yksilöitä, äänestäjiä joista kullakin on sama paino, ja toisaalta valtion voimaan saattama lukumääräabstraktio, jonka perusteella (vaalien) lopputulos ratkaistaan.

Jos äänestämistä ajattelee tältä kannalta, niin on selvää, että moderni äänestäjä ei syntynyt spontaanisti, itsestään. Edustuksellisen demokratian harjoittajana äänestäjän täytyi omaksua sellaisia periaatteita kuin että jokainen ääni on samanarvoinen, että on oikeus pitää salassa ketä äänestää, että enemmistö ratkaisee ja että äänestäjä antaa äänensä ehdokkaalle, jotta tämä edustaisi häntä tietyn ohjelman perusteella. "Ei todellakaan ole itsestään selvää nähdä yhteys oman jokapäiväisen elämän ja laatikkoon pannun paperipalan välillä; ei ole itsestään selvää oppia odottamaan ja ilmaisemaan tyytymättömyyttä ja toiveita vain tiettyinä harvoina hetkinä; ei ole itsestään selvää rajoittaa niiden ilmaisua pelkästään äänestyslipun käyttöön; eikä ole itsestään selvää äänestää jotakuta jota ei ehkä koskaan ole edes nähnyt" (Offerlé 1998, 45).

Yhdistysihminen ja äänestäjä

Mutta miksi sitten kaikesta tästä huolimatta äänestäjä näyttää Suomessa syntyneen varsin ongelmattomasti? Osa selityksestä löytyy varmaan 1800-luvun lopun poliittisista uudistuspyrinnöistä sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla, mm. paikallishallinnon uudistamisesta. Ne toivat uut-

ta väkeä politiikan piiriin. Mutta reformit eivät silti muuta muuksi sitä, että valtava enemmistö aikuisväestöstä oli vielä 1900-luvun alussa kokonaan poliittisen prosessin ulkopuolella.

Tärkeintä oli se, että samaan aikaan kun ylätasolla keisarivalta piti yllä vanhamuotoista, Ruotsin ajalta periytyvää kapeapohjaista edustuslaitosta (jonka perusteelliseen uudistamiseen ei kovin paljon löytynyt intoa myöskään suomalaisen poliittisen luokan keskuudesta), niin samaan aikaan alatasolla, (kansalais)yhteiskunnassa kehittyi uusia järjestäytymisen muotoja. Syntyi vilkas yhdistystoiminta - niin kuin muissakin Pohjoismaissa. Mutta missään sen merkitys äänestäjän synnyssä ei ollut yhtä näyttävä kuin Suomessa, missä demokratisoitumisen murros oli äkillinen ja totaalinen.

Yhdistystoiminnan periaatteet ovat sukua edustuksellisen demokratian periaatteille ja yhdistysihmisen idea äänestäjän idealle. Ensinnäkin vuorovaikutus yhdistystoiminnassa on luonteeltaan horisontaalista, siis ainakin muodollisesti tasa-arvoista, ja päätökset tehdään ainakin ideaalisesti äänestämällä. Osallistuminen ei myöskään riipu tai sen ei ainkaan pitäisi riippua henkilökohtaisista suhteista vaan se on vapaaehtoista ja avointa kaikille jonkin yleisluontoisen kriteerin täyttävillä ihmisillä yksilöinä (esimerkiksi Suomen kansalainen, tietyn ammatin harjoittaja, tietyn kaupunginosan asukas). Lisäksi erityisesti kansalaisaktiiviset yhdistykset pyrkivät edustamaan laajempaa joukkoa kuin pelkästään jäsenistöään, toimimaan laajemman, yleisluontoisin kriteerein määritellyn joukon puhemiehinä. Modernin yhdistysihmisen ja modernin yksilöäänestäjän taidot ja valmiudet ovat siis hyvin samanlaisia.

1800-luvun jälkipuolen suomalaiset kansanliikkeet olivat nimenomaan yhdistysmuotoisia. Ne saivat laajentua kansainvälisesti katsoen varsin vapaasti, sillä viranomaiset tai muut valtaa pitävät eivät pyrkineet estämään niiden kehitystä. Sellaiset "edistysseurat" kuin raittiusliike, nuoriso-seurat ja työväenyhdistykset muodostuivat tärkeäksi välitason järjestäytymismuodoksi, ja niiden sekä valtiota rakentavan eliitin välille syntyi side. "Kansan tahdosta" tuli juuri yhdistystoiminnan kautta poliittisesti keskeinen iskusana ja periaate, jolla sivistyneistö perusteli omaa asemaansa kansakunnan johdossa, kun se kamppaili siitä, kenellä on oikeus edustaa "kansan tahtoa", puhua kansan nimissä. (Ks. Liikanen 1995, 329, 332.) Toisin sanoen modernin politiikan edustuksellinen puhetapa nousi esiin ja sai jalansijaa selvästi ennen kuin laajat väestöpiirit saivat oikeuden äänestää.

Järjestöt ryhmien edustajina

Samalla raittiusyhdistykset, nuorisoseurat ja työväenyhdistykset kytkeytyivät tiettyihin sosiaalisiin ryhmiin, tai niistä tuli näiden ryhmien hyväksytyjä edustajia. Tai vielä toisella tavoin sanoen, yhdistykset osallistuivat eri sosiaalisten ryhmien määrittelyyn, sellaisen kuvan luomiseen jossa kansakunta hahmotettiin organisoituneiden ryhmien kokonaisuutena.

Tällainen näkemys, ajatus kansasta erilaisten ryhmien kokonaisuutena, jossa ryhmien suhteita säätelevät niitä edustavat organisaatiot, on koko suomalaisen poliittisen kulttuurin peruspiirre. Sen tunnetuin myöhempi muoto on korporatismi, tuttu ilmiö myös muista Pohjoismaista. Laajamittaisesti järjestäytyneet kansalaisryhmät kytkeytyvät valtioon etujärjestöjen kautta: ammatilliset organisaatiot tekevät kattavia keskinäisiä sopimuksia, jotka valtio takaa.

Mutta tämän näkemyksen juuret ovat 1800-luvulla, ja se oli selvä jo eduskuntauudistuksen yhteydessä. Yksi esimerkki on suhteellisen vaalittavan omaksuminen. Vuonna 1906 suhteellinen vaalitapa oli valtakunnallisessa käytössä Euroopan maista ainoastaan Belgiassa, Serbiassa ja Tanskassa. Suomessa sen omaksumisen "ensisijaisena ja ilmi lausuttuna perusteluna" oli "kuvan antaminen koko kansasta" (Törnudd 1968, 13), mikä tarkoitti eri sosiaalisten ryhmien edustusta. Edustettuina tuli olla "kaikkien kansalaispiirien" (Seitkari 1958, 133) tai "kaikkien aatteellisten ryhmien" (Perustuslakikomitea 1906, sit. Kurunmäki 2005, 123, 125). Eduskunnan tuli olla "pienoiskuva Suomen kansasta" (Teljo 1949, 71). P. E. Svinhufvud puolestaan sanoi uudistuksen tapahduttua, että "eduskunta edustaa kansan kaikkia kerroksia" (sit. Seitkari 1958, 125). (Edustamisen idean keskeisyys käy ilmi Suomen parlamentin nimestä. Se on eduskunta, eikä parlamentti, "puhekunta", mikä korostaisi keskustelua, deliberointia [Palonen 2005].)

On merkille pantavaa, kuinka pysyväksi muodostui se nimenomaan eri sosiaaliryhmiä edustava puolueyhdistys, joka syntyi ensimmäisissä ja muutamissa sitä seuranneissa vaaleissa. Sen ääriviivat ovat yhä vielä näkyvissä Suomen eduskunnassa.

Suomi ja Ranska

Kuvaamani asiat valaisevat, niin uskon, äänestäjän syntyä Suomessa. Ne kertovat siitä, miksi äänestäjä syntyi Suomessa niin vaivattomasti kuin syntyi, mutta ne kertovat myös siitä, millainen edustamisen malli hahmot-

tui, nimittäin sellainen, jossa edustaminen oli ennen kaikkea eri sosiaalisten ryhmien edustamista ja samalla niiden määrittelemistä.

Tämäkin asia voi tuntua itsestään selvältä, mutta tässäkin tapauksessa niin ei ole laita. Selvännän tilannetta taas vertailulla Ranskaan. Sikälinen tasavaltalainen perinne, joka juontaa juurensa Ranskan vallankumoukseen, vierasti 1800-luvulla lähes kaikkea sellaista järjestäytymistä, joka asettui yksilökansalaisen ja valtion välille. Niinpä Ranskassa vastustettiin tai jarrutettiin laajamittaisen yhdistyslaitoksen kehittymistä. Sellainen olisi ollut vastoin tasavaltalaista ajatusta, johon pelkistetyimmillään kuuluivat vain tasa-arvoiset yksilöt suhteessa valtioon, ilman mitään välittäviä instansseja. Kuten ranskalainen aatehistorioitsija Pierre Rosanvallon (1998, 330) asian ilmaisee: "Tasavalta teki sosiaalisesta abstraktin." Tasavallan kannalta yhdistykset näyttivät epäilyttäviltä ryhmäetujen ajajilta.

Tähän kuvaan sopii, että Ranskassa suhteellista vaalitapaa ei ole onnistuttu juurruttamaan niin kuin Suomessa, että puoluejärjestelmä on paljon epävakampi kuin Suomessa ja että taloudellisia intressejä edustavien tahojen neuvottelujärjestelmä on vähemmän vakiintunut kuin Suomessa. Pierre Rosanvallon (1998, 310, 313) liittää nämä ranskalaisen järjestelmän piirteet juuri viittaamaani "vallankumoukselliseen monismiin". Sen kovin abstrakti näkemys edustamisesta ei ole omiaan synnyttämään sellaista suhteellisen vakaata ja jäsentynyttä ryhmäedustusjärjestelmää, jollainen on vallalla Suomessa - seikka, jonka havaitsee hyvin tänäkin päivänä.

KIRJALLISUUS

Kurunmäki, Jussi (2005). A Parliament for the Unity of the People: On the Rhetoric of Legitimation in the Debate over Finnish Parliamentary Reform in 1906. Teoksessa Lars-Folke Landgrén & Pirkko Hautamäki (toim.): *People, Citizen, Nation*. Helsinki: Renvall Institute, 116-131.

Liikanen, Ilkka (1995). *Fennomania ja kansa: Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Offerlé, Michel (1998). La nationalisation de la citoyenneté civique en France à la fin du XIXe siècle. Teoksessa Raffaella Romanelli (toim.): *How Did They Become Voters? The History of Franchise in Modern European Representation*. New York: Aspen Publishers, 37-51.

Palonen, Kari (2005). Eduskunnasta puhekunnaksi? Parlamentarismi reto-

risena politiikkana, *Politiikka* 47 (2), 142-148.

Rosanvallon, Pierre (1998). *Le peuple introuvable: Histoire de la représentation démocratique en France.* Paris: Gallimard.

Seitkari, Olavi (1958). Edustuslaitoksen uudistus. Teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia*, vol. 5. Helsinki: Eduskunnan historiakomitea, 7-162.

Teljo, Jussi (1949). *Suomen valtioelämän murros 1905-1908: Perustuslaillinen senaatti - viimeiset säätyvaltiopäivät - ensimmäinen eduskunta.* Helsinki: WSOY.

Törnudd, Klaus (1968). *The Electoral System of Finland.* London: Hugh Evelyn.
